

Barnen i det glömda Sverige



LIBERAL SOCIALPOLITIK

Innehåll

Inledning	2
Utveckla socialsekreterarnas och socialtjänstens profession	3
Slopat delegationsförbud för beslut om tvångsåtgärder m.m.....	4
Utvidgat krav på kompetens och erfarenhet vid ingripande beslut.....	4
Våra förslag	5
Ett långsiktigt stöd för morgondagens vuxna	6
Förebygg placeringar.....	6
Våra förslag	7
Stärk barnet som rättighetsbärare	8
Barnbalk	8
Möjlighet att överklaga	9
Våra förslag	10
Ökad kvalitet hos och stöd till familjehemmen	11
Stärkt samarbete kring placerade barn.....	11
Våra förslag	11
Fortsatt stöd till familjehem efter vårdnadsöverflytt	12
Våra förslag	13
Uppföljning av placerade barn	14
Våra förslag	14

Inledning

Det socialliberala uppdraget är att förbättra varje individs livschanser genom att utjämna de förutsättningar som finns bortom den enskildes kontroll. Ingen människa ska vara fången i de villkor han eller hon föddes in i.

Sedan årtionden har den organiserade liberalismen i Sverige uppmärksammat glömda grupper i samhället. Från Bertil Ohlins uppmärksammande av det glömda Sverige på 1930-talet till Bengt Westerbergs LSS-reform och den senaste tidens arbete för en förbättrad och fördjupad integration.

Vårt arbete för att uppmärksamma glömda grupper i samhället handlar om de som lever under svåra förhållanden men som inte får någon eller mycket liten uppmärksamhet i debatten eller av politiken. Ursprungligen handlade det om människor som hade svårt att göra sina röster hörda och ofta tillhörde små grupper vilket gjorde det enkelt för beslutsfattarna att bortse från dem. Det var bland annat de fattiga barnen, byns suput och så kallade fattighjon.

Samhällsdebatten mår än i dag bra av att bli påmind om att det finns individer och grupper av individer som är fångna i de livsvillkor de föddes in i. Fortfarande är synen på människor med ett problematiskt beroende av narkotika eller alkohol att hen får skylla sig själv. Trots de senaste decenniernas arbete med att uppmärksamma och förklara psykisk ohälsa är också bilden av personer med psykiska funktionsnedsättningar att de bara behöver ta sig i kragen. Fortfarande far barn illa, i Sverige. Det är människor som ofta glöms bort eftersom de på grund av sin röstsvaghet väger lätt på valdagen

Socialpolitiken ska främja människornas jämlikhet i levnadsvillkor. Socialtjänstlagen innehåller redan i dag en rad bestämmelser som syftar till att ge barn och unga, personer med funktionsnedsättning och beroendeproblematik möjligheter att utvecklas till fria och självständiga individer. Problemet i svensk socialtjänst är dock att målsättningarna om att till exempel barn ska växa upp under trygga och goda förhållanden sällan förverkligas.

Varje individ, också den med de allra sämsta förutsättningarna, har rätt att ges verktygen att kunna leva ett värdigt liv, till sin fulla potential. Detta gäller speciellt barn och de som på grund av funktionsnedsättningar eller missbruk eller beroende behöver stöd för att förverkliga sina livschanser.

När framtidstron försvinner tappar människor hopp och viljan att försöka. Vår utmaning ligger i att kunna synliggöra och lösa problem utan att schablonmässigt etikettera och förenkla, utan att stigmatisera. Vår utmaning är att ge människor möjlighet att känna framtidstro istället för att skämmas för sin bakgrund.

Rapporten gör inte några anspråk på att vara ett heltäckande förslag till ny socialpolitik för Sverige. Ambitionen har varit att fokusera på de områden i socialpolitiken som för närvarande är i störst behov av reformer. Stort fokus har legat på barn och barns rättigheter. I vårt arbete har vi använt flera olika remissinstanser. Vissa instanser och personer har läst tidiga utkast och kommit med inspel, andra har vi samtalat med och ytterligare några har kommit med kommentarer på slutprodukten. Några av de vidtalat med är personer inom flera barnrättsorganisationer, personal på Socialstyrelsen, personal på IVO, socionomer inom polisen, socialarbetare, familjehem,

forskare inom socialt arbete, nämndordföranden, enhetschefer, socionomer och socialsekreterare, placerade barn samt vuxna som varit placerade som barn.

Rapporten har tagits fram av den socialpolitiska gruppen inom ramen för Liberalernas välfärdskommissionw bestående av undertecknad som ordförande, Nikoletta Jozsa, Benny Lindholm, Daniel Andersson, Hanna Linnea Karlsson, Anna Ågerfalk samt Tove Af Geijerstam. Sekreterare i gruppen har varit Malin Strid.

Jag som ordförande vill rikta ett stort och varmt tack till gruppen för all den tid och allt det arbete som lagts ner och för ett gott samarbete. Jag vill också från hela gruppen framföra ett stort tack till alla som på olika sätt bidragit, såväl enskilda personer som organisationer.

Christina Örnebjär

”

Att engagera sig för det glömda Sverige är att vara vaksam mot socialpolitikens misslyckanden, att uppmärksamma nya grupper som kommer i kläm och inte nöja sig med föråldrade och schabloniserade föreställningar om vem som är som är stark och vem som är svag. Det är en fråga om attityder hos beslutsfattare och myndigheter.

Politiker kan inte skapa lycka åt människor.

Sin egen lycka skapar individen själv. Men vi kan undanröja lidande. Så länge det finns ofärd måste arbetet för det glömda Sverige fortsätta.”

Bengt Westerberg, 1989

Utveckla socialsekreterarnas och socialtjänstens profession

Många finns kvar i det glömda Sverige och får inte tillräckligt stöd, bland annat på grund av att resurserna inte räcker till. För att kunna frigöra resurser dit där de kan göra störst nytta behövs en socialtjänst som arbetar med kunskap om de effektivaste insatserna. Det är vår skyldighet gentemot alla som idag inte får stöd.

Medborgare ska kunna lita på att livsavgörande beslut om omhändertagande och andra insatser fattas av personer med hög kompetens. Det kravet har man på läkare som ska bedöma om man ska få en canceroperation och det kravet ska man kunna ha på socialsekreterare som gör biståndsbedömning. Ingen vill få sitt barns sjukdom bedömt av en läkare utan kunskap om de senaste medicinska framstegen inte heller vill man få ett barns behov bedömda av en socialsekreterare utan kunskap om vilka insatser som enligt forskningen ger bäst resultat.

En av den socialpolitiska arbetsgruppens uppgifter har varit att utreda hur socialtjänsten bör vara organiserad för att kunna ge så bra stöd som möjligt för de människor som behöver det. En viktig fråga handlar om vem som ska fatta besluten inom socialtjänsten. Ansvar och mandat att fatta beslut bör hänga samman med kompetens och insyn i det aktuella ärendet.

Socialtjänsterna verkar i dag inom kommunala organisationer. Kommunala myndigheter, till skillnad från statliga myndigheter, är politiska styrda organisationer. I en politisk organisation är det som utgångspunkt de förtroendevalda som fattar samtliga beslut, såvida inte besluten har delegerats. Denna ordning har historiska skäl och det finns goda argument för att de strategiska och övergripande besluten i en kommun ska fattas av förtroendevalda politiker eftersom det yttersta ansvaret också vilar på den politiska ledningen.

När det kommer till myndighetsutövning mot enskild har de kommunala nämnderna varit tvungna att skapa stora kommunala förvaltningar. Denna utveckling återspeglas dock inte i den grundläggande reglering som styr den kommunala verksamheten, dvs. kommunallagen.¹ I dag regleras delegation av beslutsfattande i kommunallagen² och i praktiken har kommunpolitiker lämnat över beslut inom socialpolitikens område till socialsekreterare och andra handläggare.

SLOPAT DELEGATIONSFÖRBUD FÖR BESLUT OM TVÅNGSÅTGÄRDER M.M.

För de mest ingripande besluten, t.ex. omedelbara tvångsomhändertaganden av unga och missbrukare, råder dock ett delegationsförbud.³ Sådana beslut måste fattas av socialnämnden, eller ett utskott i socialnämnden, och får inte delegeras till tjänstemän. Detta trots att det är tjänstemännen

1 Jfr lagrådsremissen till ny kommunallag, den 17 februari 2017, <http://www.regeringen.se/rattsdokument/lagratsremiss/2017/02/en-ny-kommunallag/>

2 Jfr 6 kap. 33 § kommunallagen (1991:900) med begränsningar i 6 kap. 34 § samma lag.

3 Se 10 kap. 4 § socialtjänstlagen (2001:453)

som har bedrivit utredningarna och som besitter kompetensen, inte sällan tack vare lång erfarenhet och utbildning.

De beslut som det i dag råder delegationsförbud för enligt socialtjänstlagen är beslut som rör stora ingrepp i människors självbestämmande. Sådana beslut är strikt reglerade i lag och omfattas ofta av sträng sekretess.

Liberaler har länge varit pådrivande för att socialtjänsten i högre grad ska arbeta evidensbaserat och för att forskningsanknytningen ska öka. De som har gedigen utbildning i området gör redan i dag de yttersta bedömningarna och föreslår besluten för de folkvalda. Vi menar att det därför bör vara möjligt att ta bort delegationsförbudet, och låta erfarna och legitimerade socionomer fatta myndighetsbesluten. Socialnämndens politiker kan då istället få kunskap om socialtjänstens insatser genom att ta del av statistik och anonymiserade typfall.

Sedan den 1 juli 2014 gäller ett krav på tillgång till personal med lämplig utbildning och erfarenhet för utförande av vissa uppgifter inom den sociala barn- och ungdomsvården.⁴ Med det nya kravet, som Liberalerna medverkade till att införa, måste socialnämnden använda handläggare som har avlagt svensk socionomexamen eller annan relevant examen på grundnivå i högskolan för utförande av bedömning av om utredning ska inledas, utredning och bedömning av behovet av insatser eller andra åtgärder, eller uppföljning av beslutade insatser.

Syftet med kravet var att säkerställa att handläggningen av ärenden och insatser inom socialtjänstens område är av god kvalitet.⁵ Vi tror att de ökade kompetenskraven dessutom bidrar till att höja lönerna och skapa fler karriärvägar för socialsekreterare. I flera kommuner är Liberaler pådrivande för att införa karriärtjänster, där särskilt kvalificerade socialsekreterare får högre ansvar och högre lön. Att ge socialsekreterarna större befogenheter, genom att låta dem besluta i ärenden som idag måste beslutas i socialnämnden, vore ytterligare ett sätt att höja deras status.

UTVIDGAT KRAV PÅ KOMPETENS OCH ERFARENHET VID INGRIPANDE BESLUT

Vi anser att utvecklingen behöver gå mot en ännu mer kunskapsorienterad och evidensbaserad socialtjänst. Det är dags att införa ett legitimationskrav och krav på att de mest ingripande besluten fattas av chefer.

Vi förespråkar också en ny socionomutbildning. I utbildningen ska mer praktik ingå och vara reglerat på motsvarande sätt som verksamhetsförlagd utbildning (VFU) i lärarutbildningen. Anställning av nya socionomer ska därutöver inledas med introduktionsanställningar med handledarstöd första året som leder till socionomlegitimation.

Genom att göra socionomerna tryggare i sin yrkesutövning kommer de som väljer att arbeta kvar inom socialtjänsten sannolikt att öka och den turbulens på många arbetsplatser som bl.a. fackliga organisationer har rapporterat om minska.⁶ Vi vill gärna likna detta med läkares AT-tjänstgöring.

Vidare vill vi införa kombinerade tjänster där socionomer kan delta i forskarutbildning samtidigt som de förvärvsarbetar. Efter avslutad forskarutbildning ska de disputerade socionomerna ges möjlighet att arbeta såväl ute i praktiken som med undervisning. För att detta ska fungera behövs en översyn göras av hur medlen fördelas inom forskning och utbildning samt inom landets socialtjänster, då det idag inte finns ekonomiska ramar inom socialförvaltningarna som uppmuntrar ett evidensbaserat socialt arbete.

4 3 kap. 3 a § socialtjänstlagen.

5 Jfr prop. 2012/13:175 s. 51ff.

6 Se bl.a. fackförbundet Visions rapport Socialcheferapport 2016 – Akut rekryteringsläge i socialtjänsten, <http://mb.cision.com/Public/1167/2086033/8f08b82502184d53.pdf>, hämtad den 4 mars 2017.

Våra förslag

1. Inför socionomlegitimation för att höja socialsekreterarnas status och för att socialtjänsten ska bli mer kunskapsorienterad och evidensbaserad.
2. Erfarna och legitimerade socionomer bör kunna fatta myndighetsbeslut, även sådana som inbegriper tvång eller andra ingrepp i enskilda människors självbestämmande. Delegationsförbudet för dessa beslut bör tas bort, så att sådana beslut inte måste fattas i en politisk nämnd.
3. Socionomutbildningen bör göras om med mer praktik, på motsvarande sätt som verksamhetsförlagd utbildning (VFU) är en integrerad del i lärarutbildningen.
4. Inför introduktionsanställningar i socialtjänsten med handledarstöd första året för nyutexaminerade socionomer som en förutsättning för socionomlegitimation.
5. Inför en modell för specialistutbildning av socionomer. Särskilt kvalificerade socialsekreterare ska kunna få karriärtjänster med större ansvar och högre lön.
6. Stärk socialtjänstens forskningsanknytning. Socialsekreterare bör ges möjlighet att kombinera en forskarutbildning på deltid med arbete i socialtjänsten på deltid.

Ett långsiktigt stöd för morgondagens vuxna

FÖREBYGG PLACERINGAR

Barnets bästa ska alltid stå i centrum. Ibland behöver barn omhändertas för att garanteras en trygg och säker uppväxtmiljö och då ska detta göras. Det händer dock att barn ibland omhändertas för fort och utan tillräckligt underlag. Det förekommer också att ingripandena sker för sent när ett barn far illa och resultatet blir då tvångsomhändertaganden som annars hade kunnat undvikas. Med intensiva insatser på hemmaplan skulle detta ”för sent” kunna undvikas helt. Det behöver därför finnas fler alternativ till att placera barn utanför hemmet. När en placering görs ska det präglas av hög kvalitet och rättssäkerhet. Vi anser vidare att en bättre samordning behövs kring placerade barn.

Att tvångsomhänderta ett barn är ett av de största ingreppen vi kan göra i en familj. Undersökningar gjorda av Socialstyrelsen visar att placerade barn många gånger far illa både psykiskt och fysiskt. Syftet med placeringarna har varit att skydda barnen, men det är alltför vanligt att detta inte uppnås. Oron för föräldrarna, rädslan i att befinna sig på ett nytt ställe med nya människor kombinerat med ångesten över sin egen situation får många barn att må väldigt dåligt. Många placerade barn får sömnsvårigheter, utvecklar ett självskadebeteende och får på grund av koncentrationssvårigheter svårt att hänga med i skolan. Vi ser också skenande kostnader för framför allt HVB, som tar mycket resurser som hade kunnat användas för öppenvårdssatsningar och förebyggande arbete.

I mars 2013 publicerade Socialstyrelsen studien ”Vård och omsorg om placerade barn”. Studien visade bland annat på att dödligheten nästan är fem gånger så hög för placerade barn och unga, att självskadebeteendet är tio gånger så högt och användandet av psykofarmaka är 15–19 gånger högre jämfört med andra barn och unga i befolkningen i stort. Bland de 17-åringar som placerades före 10 års ålder hade endast sex av tio grundläggande behörighet till gymnasiet och var tionde ung vuxen med ekonomiskt bistånd har tidigare varit placerad i barn- och ungdomsvården.

De hemmaplanslösningar man hittills genomfört har visat sig vara lyckade. Vi ser färre återaktualiseringar hos socialtjänsten, bättre resultat i skolorna och familjer som mår bättre. Många placeringar som görs idag skulle kunna undvikas genom intensiva insatser på hemmaplan, exempelvis genom så kallade ”hemmahosare”.

Idag är det möjligt att använda så kallat mellantvång för ungdomar på grund av så kallat eget beteende, till exempel missbruk eller kriminalitet. De kan till exempel åläggas att delta i behandling under öppna former, t.ex. för sitt missbruk. Däremot är det med dagens lagstiftning inte möjligt att använda så kallat mellantvång när riskerna för barnets hälsa och utveckling beror på föräldrarnas bristande omsorgsförmåga. Vi anser att socialnämnden, även i dessa s.k. miljöfall, borde ha en möjlighet att besluta om insatser riktade till barn och deras vårdnadshavare. Utredningen om tvångsvård för barn och unga (SOU 2015:71) har föreslagit en sådan möjlighet. Utredningens förslag medger dock endast att socialnämnden beslutat att den som är under 15 år ska hålla regelbunden kontakt med en kontaktperson. Socialnämnden kommer inte, med utredningens förslag, ges möjlighet att besluta om andra öppna insatser t.ex. i form av deltagande i förskoleklass m.m.

Våra förslag

7. Det behövs fler alternativ till att tvångsomhänderta ett barn som far illa. Möjligheterna till så kallat mellantvång bör öka. Det bör till exempel vara möjligt att ålägga föräldrar att ta emot beroendevård eller låta barnet gå i förskolan.
8. Omhändertaganden av barn bör förebyggas genom utökade insatser för familjen på hemmaplan.

Stärk barnet som rättighetsbärare

Enligt socialtjänstlagen och barnkonventionen så ska socialtjänsten alltid ha ett barnperspektiv när de handhar ärenden som rör barn. Vi fördrar att använda uttrycket ”barnrättsperspektiv” före barnperspektiv då det senare handlar om ett ovanifrånperspektiv och det förra att se barnet som en egen rättighetsbärare. Barnet ska vara delaktigt i handläggningen och en diskussion ska föras med barnet för att utröna vad denne själv vill i den mån detta är möjligt.

Trots att barnkonventionen har ratificerats och i flera fall skrivits in i lagar så brister socialtjänster i att alltid beakta barnens bästa. När socialtjänsten gör insatser för vuxna så tappas barnrättsperspektivet alltför ofta bort, främst för att de inte direkt berör barnen.

BARN SOM MÅLSÄGARE

Vart tionde barn har upplevt eller bevittnat våld. Forskning visar att uppleva eller bevittna våld är lika skadligt för psyke och utveckling för ett barn som att själv vara utsatt för våld. Där det förekommer våld mellan de vuxna vet vi att risken för att barn också utsätts för våld är stor. I de fall där en kvinna blir misshandlad av en man visar flera undersökningar från Socialstyrelsen att barnen är närvarande i merparten av fallen. Barn som upplever våld bör ses och behandlas som brottsoffer och behöver stöd i sin situation. Barn som bevittnat eller upplevt våld är idag inte brottsoffer i juridisk mening, utan det står endast i socialtjänstlagen att barn bör beaktas som brottsoffer. Vi menar att barn som upplevt våld ska bli målsägare för att de ska bli behandlade som brottsoffer i praktiken. Förutom att få rätt till ett eget målsägarbiträde innebär det också att ett barn kan höras även om vårdnadshavaren motsätter sig det.

RÄTT ATT SLIPPA UMGÄNGE

I vårdnadstvister framträder föräldrarnas rätt att träffa sina barn mycket starkt medan barnets egen vilja och röst ofta förbises. I linje med synen på barnet som en egen aktör med känslor och vilja behöver barnets rättigheter i vårdnadstvister stärkas. Det borde vara en självklarhet att domstolen i sin bedömning hör barnet om deras inställning till umgänge med den förälder barnet inte bor hos. Uttrycker barnet explicit en egen åsikt bör domstolen ta detta i beaktande i sitt beslut. Det kan vara rent olämpligt att påtvinga ett umgänge om det finns indikationer på fysiskt och/eller psykiskt våld i hemmet. Samma sak gäller självklart där barnet själv varit utsatt.

EGEN HANDLÄGGARE

Vid exempelvis problematiskt bruk av alkohol eller narkotika påverkas givetvis också barnen. I dessa fall, där barnen förekommer i periferin av en utredning, är det oerhört viktigt att det finns någon som står upp för barnets bästa och lyfter fram barnrättsperspektivet. Därför bör en handläggare tillsättas enbart för att framhålla barnrättsperspektivet i alla utredningar som direkt och indirekt berör barn.

BARNBALK

Lagarna som berör barn är många. Att göra barnkonventionen till lag genom inkorporering är ett steg i rätt riktning och en förstärkning av barns rättigheter och barnperspektivet. För att tydliggöra att det är barnrättsperspektivet som står i centrum bör samtidigt en övergripande barnbalk utformas.

Hittills har de förslag kring barnbalk som lagts i mångt och mycket utgått från att den ska ersätta eller möjligen komplettera föräldrabalken. Att få en motvikt till föräldrarnas starka rätt genom en barnbalk är en riktig tanke.

Utöver omarbetningen av föräldrabalken till en barnbalk bör en ny särskild lag om barns rätt till stöd och insatser införas. För att tydliggöra de krav som barnkonventionen ställer på svenska myndigheter och för att bättre värna barnens bästa bör bestämmelser som reglerar samhällets insatser till barn samlas i en och samma lag. Likt LSS, lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade, bröt ut och tydliggjorde de rättigheter som personer med funktionsnedsättning har kan en sådan barnlag tydliggöra barns rättigheter.

Till en sådan lag om barns rätt till stöd och insatser ska primärt de bestämmelser i socialtjänstlagen som reglerar insatser för barn och unga införas. Även en inkorporering av barnkonventionen bör föras in i denna nya lag. Bestämmelserna om tvångsomhändertaganden av barn bör dock även i fortsättningen behållas i en särskild lag om vård av unga. Detta för att tydliggöra att tvångsinsatser är ett undantag och för att på ett enklare sätt låta enskilda, myndigheter och domstolar navigera i de rättssäkerhetsgarantier som finns i en sådan tvångslagstiftning.

Formuleringen ”barnets bästa” finns i flera lagar, exempelvis utlänningslagen, socialtjänstlagen och lagen om vård av unga. Vad som är barnets bästa är ett relativt godtyckligt begrepp och tolkas olika över tid, kultur och ideologi. Sverige har också fått kritik för att inte barns rättigheter tas tillräckligt tillvara.

Barnkonventionen är tydlig i att barns har rätt att komma till tals och få sina åsikter respekterade. Det gäller alla barn, oavsett ålder. I dagens föräldrabalk står i 6:2a att ”hänsyn skall tas till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad”. Att ta hänsyn till någons vilja är inte detsamma som att låta hen komma till tals. Vilja och åsikter är inte samma sak. I utlänningslagen finns istället en skrivning om att ett barn skall höras om det inte är olämpligt. Undersökningar visar dock att barnens röst sällan går att utläsa av domarna.

Dagens familjelagstiftning utgår från föräldrarnas intressen istället för barnens trots alla skrivningar och allt tal om barnperspektiv. Idag har exempelvis föräldrar rätt till sina barn men ett barn har ingen självklar rätt till sina föräldrar vid en vårdnadstvist. Inte heller kan ett barn vägra träffa en förälder. Även om föräldrabalken anför att ett barn har rätt till umgänge med en förälder som hen inte bor med är det hart när omöjligt för barnet att hävda sin rätt.

Att utforma en barnbalk har inte till syfte att underlätta för föräldrarna/vårdnadshavarna vid tvister utan att ta till vara barnens intressen. Lagen bör ta tillvara barns rättigheter och handla om barns rätt i första hand. Att tydligt visa att barns rättigheter tas på allvar har också en pedagogisk och symbolisk poäng, inte minst för barnen själva. En barnbalk skulle tydliggöra att barn är individer med egna rättigheter.

MÖJLIGHET ATT ÖVERKLAGA

Som ett av de första länderna i världen ratificerade Sverige Barnkonventionen 1990. Även det första och andra tilläggsprotokollet till Barnkonventionen har ratificerats, dock inte det tredje tilläggsprotokollet som innebär att barn ges en individuell klagorätt som annars saknas i Barnkonventionen. Protokollet innebär inga nya rättigheter för barn utan utgör ett kompletterande verktyg för barn att hävda och utkräva sina rättigheter utifrån Barnkonventionen.

Idag finns ingen möjlighet för vare sig barn eller föräldrar att överklaga innehållet i en utredning även om där kan finnas felaktigheter som i sin tur kan leda till felaktiga slutsatser och insatser. Det man kan göra är att överklaga själva tvånget i en insats. Barn ges i praktiken begränsade möjlighe-

ter att överklaga beslut som rör dem, särskilt med tanke på att barnet alltid måste ha vårdnadshavares godkännande för ett klagomål

Utöver en tydligare och bättre reglering kring barns rättigheter behöver barn ges bättre verktyg för att göra sina röster hörda. I dag har barn som har fyllt 15 år rätt att föra sin egen talan och alla barn ska, oberoende av ålder, ges möjligheter att framföra sina åsikter.

Många gånger är det dock svårt för barn att komma till tals, inte minst eftersom barnens intressen inte sällan sammanblandas med vårdnadshavarnas intressen. Inom tvångslagstiftningen har detta lösts genom att barn förordnas ett offentligt biträde, som om barnen är under 15 år dessutom agerar ställföreträdare åt barnet.

En motsvarande möjlighet finns inte när det kommer till frivilliga insatser eller när det kommer till mellantvång. Därför bör en möjlighet införas att förordna offentligt biträde och ibland även ställföreträdare för barn i andra ärenden än i tvångsvårdsärenden. Regleringen bör utformas som att socialnämnden, när den överväger att fatta beslut om mellantvång, kan ansöka hos förvaltningsrätten om behov av offentligt biträde. Förvaltningsrätten bör även, i mål om insatser som rör barn, ges möjlighet att förordna offentligt biträde för barn även i andra mål om det finns skäl för det.

Våra förslag

9. Stärk barns rättigheter genom att komplettera Föräldrabalken med en Barnbalk, där barnets bästa som ska vara utgångspunkt och fokus.
10. En ny särskild Lag om barns rätt till stöd och insatser ska införas. Den ska dels innehålla de särskilda bestämmelser som krävs för att Barnkonventionen ska inkorporeras i svensk lag, dels de bestämmelser i socialtjänstlagen som reglerar insatser för barn och unga.
11. Barn som upplevt våld i hemmet ska ses och behandlas som målsägande och brottsoffer i juridisk mening. Det innebär bland annat att de kan tilldelas en särskild företrädare och kan höras även om vårdnadshavaren motsätter sig detta.
12. Barn ska inte tvingas till umgänge med en förälder som utsatt barnet för övergrepp, psykisk eller fysisk misshandel.
13. Ett barn som förekommer i socialtjänstens utredningar ska alltid få en egen handläggare, även om utredningens syfte i första hand är insatser för en vuxen.
14. När ett mål i förvaltningsrätten rör insatser till ett barn, ska rätten alltid ha möjlighet att förordna ett offentligt biträde åt barnet om det finns skäl för det, och socialtjänsten ska ha möjlighet att begära det.
15. Det bör införas en instans dit barn kan vända sig för att få sin sak prövad när deras rättigheter har kränkts. Det innebär att Sverige bör ratificera det tredje tilläggsprotokollet till Barnkonventionen.

Ökad kvalitet hos och stöd till familjehemmen

Förutom bättre handledning och kompetensutveckling hos familjerna finns ekonomiska villkor som måste ses över för att fler ska kunna ta på sig detta viktiga uppdrag.

Familjehem är uppdragstagare och inte anställda vilket gör att de under tiden som familjehem har en mycket otrygg ”anställning”. De får till exempel inte någon tjänstepension eller A-kassa. I de kvalificerade familjehemmen händer det inte allt för sällan att kvinnan tar tjänstledigt från sitt jobb. De måste då komma ihåg att betala in till sin egen pension. Många familjehem är också mycket osäkra kring vad som gäller kring försäkringar som till exempel vid olycksfall etc. Därtill är skyddet svagt om det placerade barnet på ett eller annat sätt förstör något i hemmet. Exempel finns där familjehem stått utan ersättning när en placerad ungdom sålt familjehemmets egendom då man från försäkringsbolagens håll menat att det är någon som haft tillgång till nycklar.

STÄRKT SAMARBETE KRING PLACERADE BARN

Samarbetet mellan olika instanser såsom skola, skolhälsovård, socialtjänst, och barn- och ungdomspsykiatri kring barn som placerats utanför det egna hemmet behöver stärkas. Många placerade barn har eftersatta hälsoproblem och har på grund av omsorgsbrist inte fått gå på rutinmässiga hälsokontroller. Forskning visar att familjehemsplacerade barn har mycket höga överrisker för framtida problem som problematisk konsumtion av narkotika eller alkohol, kriminalitet och psykisk ohälsa. Forskningen visar också att godkända skolresultat har en stor skyddande verkan för dessa barn. Skolmisslyckanden hos placerade barn beror också inte sällan mer på luckor i skolgången och stress i kombination med låga förväntningar än på låg kognitiv förmåga.

I några kommuner har man utvecklat modeller för ett strukturerat samarbete mellan skola och socialtjänst kring placerade barns skolgång, och detta har visat på mycket goda resultat.

För många barn är hälsovården bristfällig före placeringen. Kroniska sjukdomar har lämnats obehandlade och både de vanliga hälsoundersökningarna på BVC och tandvården kan ha varit mer eller mindre obefintlig. Barnen är i behov av såväl vaccinationer som syn- och hörselundersökningar. Många gånger finns också luckor i dokumentationen kring barnens hälsa. För placerade barn är därför en systematisk uppföljning av hälsan extra viktig.

Våra förslag

16. Vården av barn som placerats utanför hemmet ska kvalitets- och rättssäkras. Familjehem ska få gedigen utbildning och täta uppföljningar samt certifieras.
17. Samarbetet kring placerade barn ska stärkas genom strukturerad samverkan mellan skola, socialtjänst samt hälso- och sjukvård.
18. Ett barn som placeras ska alltid få en hälsokontroll, och deras hälsa ska systematiskt följas upp.
19. Möjligheten att samverka mellan skola, socialtjänst samt hälso- och sjukvård behöver öka. Därför behöver sekretessbestämmelser ses över.

Fortsatt stöd till familjehem efter vårdnadsöverflytt

Över 22 000 barn är placerade utanför det egna hemmet och det ökar.

Det generella målet med en familjehemsplacering är en återförening mellan barnet och den biologiska familjen, men ibland är detta inte lämpligt, och ibland inte ens möjligt, t ex. om barnet placerats i ung ålder eller om förmågan att ta hand sitt barn inte finns hos föräldrarna. En vårdnadsöverflytt till familjehemsföräldern/föräldrarna skulle i dessa fall ge en trygghet för barnet då denne vet var den hör hemma och inte behöver känna rädsla var sjätte månad kring att behöva flytta tillbaka till sina biologiska föräldrar.

Enligt socialtjänstlagen ska socialnämnden alltid överväga vårdnadsöverflyttning när en placering pågått i mer än tre år. Ändå sker ganska få vårdnadsöverflyttningar.

Vårdnaden om ett barn innebär att vårdnadshavaren har bestämmanderätt när det gäller skolgång, barnpsykiatrisk behandling och/eller läkarvård.

När ett familjehem tar över vårdnaden för ett placerat barn så upphör familjehemsplaceringen och därmed upphör den formella kontakten med socialtjänsten. Det tidigare familjehemmet, nu vårdnadshavarna, får till exempel inte längre någon hjälp i kontakten med sjukvården, barn- och ungdomspsykiatri, att ordna umgänge med biologiska föräldrar eller i vårdnadstvister. När en vårdnadsöverflytt görs så upphör socialtjänstens ansvar för den unge och den enda skyldighet socialtjänsten har är att betala den särskilt förordnade vårdnadshavaren skäligen ekonomisk ersättning.

Familjehemmen upplever ofta att vårdnadsöverflytt är ett stort och svårt steg att ta då allt stöd från placeringskommunen upphör. Bristen på stöd gör att färre vågar ta över vårdnaden. Detta leder till osäkerhet hos barn och kostnader för socialtjänsten. I de fall man beslutar att barnet mår bäst av att stanna kvar i familjehemmet och gör en vårdnadsöverflytt behöver stödet finnas kvar både till barnet och till familjen.

Även tillsynen bör fortsätta efter en vårdnadsöverflyttning. Att placera ett barn utanför hemmet är ett stort ingrepp i en familj och om en vårdnadsöverflytt sker bör både det placerade barnet och de biologiska föräldrarna kunna känna sig trygga i att tillsyn sker regelbundet, på samma sätt som idag sker innan en vårdnadsöverflyttning.

En särskild förordnad vårdnadshavare har rätt att avbryta vårdnaden om denne så önskar, dock finns ingen liknande rättighet för det placerade barnet. När ett barn blir placerat i en familj som inte är dennes biologiska familj bör barnets rättigheter stärkas så att även det placerade barnet har rätt att avbryta ett särskilt förordnat vårdnadshavarskap om särskilda skäl föreligger.

Våra förslag

20. Familjehem som övertar vårdnaden om ett barn genom en vårdnadsöverflyttning ska få fortsatt stöd av socialtjänsten. Samtidigt ska även tillsynen fortsätta tills barnet blivit myndigt.
21. Stärk barnets rättigheter så att det om särskilda skäl finns går att bryta ett särskilt förordnat vårdnadshavarskap även på barnets initiativ.

Uppföljning av placerade barn

Förutom en bristfällig skolgång har en stor andel av de barn som placerats in i samhällets vård bristande fysisk, psykisk och psykosocial hälsa. Socialstyrelsen och Skolverket kom 2013 med en vägledning för placerade barn "Placerade barns skolgång och hälsa – ett gemensamt ansvar" där man bland annat pekar på att det för många placerade barn saknas uppgifter om hälsokontroller och vaccinationer. Det gäller rimligen också de som idag är vuxna men växte upp i samhällets vård. Vi vet också att den som varit placerad som barn löper stora överrisker för psykisk ohälsa som vuxen.

Idag finns heller ingen nationell uppföljning över hur många barn som är eller har varit placerade i samhällets vård, hur länge de har varit det eller hur det har gått för dem. Det finns inte heller något register över orosanmälningar. Kommunerna har sina egna register men de ser olika ut och håller olika kvalitet. Det finns oerhört lite forskning på området men de studier som finns pekar på att ungefär en fjärdedel av alla anmälningar leder till insatser. Problemet är att vi inte vet om det beror på att det inte behövdes insatser för övriga tre fjärdedelar som anmälts eller av andra skäl. Vi vet heller inte hur effektivt skyddet är när det gäller barn som far illa.

En nationell uppföljning skulle också underlätta för att säkerställa så att alla omhändertagna barn får del av en obligatorisk hälsovårdsplan samt screening av kunskapsnivå för att bättre kunna få rätt stöd i skolan.

En nationell uppföljning skulle därtill ge möjlighet att få kunskap om de barn som avlider under omhändertagandet vilket man idag inte har. Det behövs rutiner och fasta nationella regler för vilka åtgärder som skall vidtas när barn avlider i samhällets vård.

Vanvårdsutredningen visade på att många barn placerade i samhällets vård utsatts för såväl övergrepp och misshandel som ren vanvård. Efter utredningen kom man allt för lite gjorts för att försöka följa upp de barn som idag är vuxna, trots att vi vet att många av dem saknar vaccinationer, har bristfällig skolgång och lider av posttraumatisk stress. Det behövs mer forskning om och uppföljning av placerade barn för att öka kunskapen hos vården och psykiatrin för att och kunna nå de som tidigare varit placerade.

Våra förslag

22. Det behövs mer kunskap om socialtjänstens insatser för barn som far illa. Anmälningar, insatser och placeringar bör följas upp nationellt, inklusive uppföljning av hur det går för placerade barn senare i livet.
23. Det behövs regler och rutiner för vilka åtgärder som ska vidtas när ett barn avlider i samhällets vård.



www.liberalerna.se

info@liberalerna.se

[@liberalerna.se](#)

Presstjänsten: 070-854 90 20 (ej SMS)